

Ergenlerin Siber Zorbalıkla Başa Çıkma Davranışlarının Cinsiyet ve Sınıf Düzeyi Açısından İncelenmesi

Adem PEKER¹

Özet: Bu araştırmanın amacı, ergenlerin siber zorbalıkla başa çıkma davranışlarının cinsiyete ve sınıf düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğini incelemektir. Araştırmanın örneklemini 2013-2014 öğretim yılında Erzurum ilinde öğrenim görmekte olan 314 ortaöğretim öğrencisinden oluşmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından geliştirilen “Siber Zorbalıkla Başa Çıkma Anketi” kullanılmıştır. Elde edilen verilerin analizinde cinsiyet için ilişkisiz örneklem için t-testi; sınıf düzeyi için tek yönlü ANOVA testi yapılmıştır. Araştırma sonucunda yardım arama, mücadele, önleme ve teknik başa çıkma boyutlarında kızların erkeklere göre, saldırganlık alt boyutunda ise erkeklerin kızlara oranla anlamlı bir düzeyde farklılık gösterdiği bulunmuştur. Araştırma da çaresizlik başa çıkma davranışı ile cinsiyet arasında da anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Araştırmanın diğer bir sonucunda 9. ve 10. sınıftaki öğrencilerin çaresizlik başa çıkma davranışları, 11. sınıftaki öğrencilerinden anlamlı bir oranda daha fazla olduğu saptanmıştır. Araştırmada 11. sınıftaki öğrencilerin saldırganlık başa çıkma davranışları, 9. sınıftaki öğrencilere göre anlamlı bir düzeyde daha fazla olduğu belirlenmiştir. Yardım arama, mücadele, önleme ve teknik başa çıkma boyutlarında ise sınıf düzeyine göre anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Siber zorbalıkla başa çıkma, ergenler, cinsiyet ve sınıf düzeyi

Giriş

¹ Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, e-posta: adem.peker@atauni.edu.tr

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi bireylerin bilgi kaynaklarına daha hızlı ulaşmasını sağlamış, bireylere eş zamanlı iletişim kurma olanağı sunmuş, özellikle ergenlerin sosyal becerilerini ve özel bir takım yeteneklerini geliştirmelerine katkısı olmuştur. Bununla beraber yaşanan bazı olumsuz deneyimler, bu teknolojilerin bireylere zarar veren bir yanının olduğu gerçeği ile de yüzleşmemizi sağlamıştır (Dilber, 2013). Son yıllarda teknoloji alanında yaşanan hızlı gelişmeler ve bu teknolojinin gençler tarafından yaygın olarak kullanılması ile beraber okullarda öğrencilerin göstermiş olduğu zorbalık davranışlarını teknolojiyi kullanarak gerçekleştirmelerine olanak sağlamıştır (Ayas ve Horzum, 2010).

Bu teknolojik araçların başkalarına zarar vermesi şeklinde kullanılması ile ortaya çıkan siber zorbalık, özellikle çocuklar ve gençler arasında yaygınlaşmakla birlikte yerli ve yabancı araştırmacıların dikkatinin çekmeye başlamıştır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin kötüye kullanılması sonucu ortaya çıkan bu yeni kavram araştırmacılar tarafından sanal zorbalık, siber zorbalık, e-zorbalık, dijital zorbalık, internet zorbalığı, elektronik zorbalık, çevrim içi zorbalık, online zarar verme veya internet tacizi gibi farklı biçimlerde isimlendirilmiştir.

Bu yeni kavrama farklı isimler verilmekle birlikte, tanımı da araştırmacılar tarafından yapılmaya çalışılmıştır. Patchin ve Hinduja (2006) siber zorbalık davranışı, elektronik metinler aracılığı ile kasıtlı bir şekilde ve belirli tekrarlarla gerçekleştirilen zarar verme eylemi olarak tanımlamıştır. Piotrowski (2012) siber zorbalığı, saldırgan ya da zorba tarafından internet yoluyla ya da kablosuz iletişim araçlarıyla başlayan uygunsuz, istenmeyen sosyal davranışlar olarak nitelendirmiştir. Belsey (2007)'e göre siber zorbalık bir birey veya grubun bilgi ve iletişim teknolojilerini diğer bireylere zarar vermek amacıyla kötü niyetle ve tekrarlayan biçimde kullanılması olarak belirtmiştir. Willard (2007)'a göre siber zorbalık, digital teknolojinin diğer bireylere rahatsız edici mesajlar göndermek veya sosyal saldırganlık yapmak amacıyla kullanılmasıdır.

Hem yurt dışı ve hem de ülkemizde ortaöğretim de öğrenim gören öğrenciler üzerinde siber zorbalıkla ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde siber zorbalığın yaygın bir sorun olduğu görülmektedir. Yurt dışında ergenler üzerinde yapılan araştırma da öğrencilerin yaklaşık yarısının siber zorbalık yaşadığını, %21'inde siber zorbalık yaptığı

saptanmıştır (Raskauskas ve Stoltz, 2007). Diğer bir çalışmada, ergenlerin %43'ünün siber zorbalığa uğradıkları ortaya çıkarılmıştır (Wolak, Mitchell ve Finkelhor, 2007). Benzer bir çalışma da lise öğrencilerinin %9'unun siber zorbalık yaşadığı tespit edilmiştir (Schenk ve Fremouw, 2012). Patchin ve Hinduja (2006) ergenlerin %11'inin siber zorbalık yaptıklarını, %29'unun siber zorbalık yaşadıklarını, Li (2006) ise her dört öğrenciden birinin siber zorbalık yaptığını, altı öğrenciden birinin ise siber zorbalığa uğradığını bulgulamıştır. Dehue, Bolman ve Völlink (2008) araştırmalarında öğrencilerin %16'sının internet ve cep telefonu ile başkasına zorbalık yaptığını; %23'ü ise bu yollarla siber zorbalığa maruz kaldığını belirtmiştir.

Ülkemizde siber zorbalıkla ilgili olarak yapılan ilk çalışmada Erdur-Baker ve Kavşut (2007) ortaöğretim okullarında öğrencilerin siber zorbalık oranının %28, siber zorbalık yaşayanların oranının ise %30 olduğunu bildirmiştir. Başka bir araştırma da ortaöğretimdeki öğrencilerin yaklaşık %17'sinin siber zorbalık yaşadığı ve %16'sının siber zorbalık yaptığını belirlenmiştir (Ayas, 2011). Yine ülkemizde yapılan başka bir çalışmada ortaöğretimdeki öğrencilerin %14'ünün siber zorbalığa maruz kaldıkları, %10'unun ise siber zorbalık yaptıkları bulunmuştur (Özdemir ve Akar, 2011).

Alanyazın incelendiğinde siber zorbalığa uğrayan bireyler bu durumdan olumsuz bir şekilde etkilendiği görülmektedir. Monks, Robinson ve Worlidge (2012), öğrencilerin siber zorbalığa maruz kaldıklarında endişelendikleri, korktukları, üzüldükleri, kızgınlık ve utanma duyguları hissettiklerini rapor etmiştir. Ybarra (2004) siber zorbalığa maruz kalanların stres, üzüntü, moral bozukluğu ve utanç gibi duygular yaşadıkları sonucuna ulaşmıştır. Şahin, Sarı, Özer ve Er (2010); Yaman ve Peker (2012), öğrencilerin siber zorbalığa uğradığında öfke ve üzüntü duygusunu yaşadıklarını bildirmiştir. Siber zorbalığa uğrayan öğrencilerin, arkadaşlık ilişkilerinde problemler yaşadığı (Willard, 2007), okula gitmekten korktukları ve öz saygılarının düştüğü (Raskauskas ve Stoltz, 2007) ortaya çıkarılmıştır.

Siber zorbalıkla ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde, araştırmacıların siber zorbalık ve mağduriyetin çeşitli kavramlarla olan ilişkisini araştırdıkları görülmüştür. Batmaz ve Ayas (2013), siber zorbalık düzeyi ile öfke düşmanlık, depresyon, kişiler arası duyarlılık ve psikotizm psikolojik belirtileri arasında pozitif bir ilişkinin olduğunu bulmuştur. Psikotizm ve düşmanlık duyusunun siber zorbalığı yordadığı (Arıca, 2009;

Camodeca ve Goossens, 2005), saldırganlık duygusunun siber zorbalığı açıkladığı (Dilmaç, 2009) ifade edilmiştir. Türkoğlu (2013), internet bağımlılığı ile siber zorbalık tutumu arasındaki, pozitif yönde anlamlı ilişki olduğunu bulmuştur.

Çetin, Peker ve Eroğlu (2010), kız öğrencilerde internet bağımlılığının artmasının ve yaşam doyumunun düşmesinin siber zorba olma olasılığını arttırdığını ortaya çıkarmıştır. Araştırmanın diğer bir bulgusunda internet bağımlılığının kız öğrencilerin siber mağdur olma olasılığını artırdığı saptanmıştır. Bayar (2010), okul iklimi ile siber zorbalığa maruz kalma arasındaki ilişkiye de akran algısının kısmen aracılık ettiğini, okul iklimi ile siber zorbalık uygulama arasındaki ilişkide böyle bir rolünün olmadığını bildirmiştir. Peker ve Eroğlu (2010), internet bağımlılığının erkek öğrencilerin siber zorba, siber mağdur olma ve siber zorba/mağdur olasılığını açıkladığını saptamıştır.

Çetin, Peker, Eroğlu ve Çitemel (2011), ilişkilerle ilgili bilişsel çarpıtmaların siber zorbalığı ve mağduriyeti pozitif yönde yordadığı bulgusuna ulaşmıştır. Eroğlu (2011)'nin araştırmasında aile desteği ve erdem gibi içsel öz-değer alanlarının siber zorbalıkla ilişkili davranışları negatif yönde yordarken, rekabet, onay alma ve akademik yeterlilik gibi dışsal öz-değer alanlarının siber zorbalıkla ilişkili davranışları pozitif yönde yordadığını ortaya çıkarmıştır.

Çelik, Atak ve Erguzen (2012), siber mağduriyet ve siber zorbalığın en güçlü yordayıcısının duygusal dengesizlik, en zayıf yordayıcısının ise deneyime açıklık olduğunu belirlemiştir. Peker, Eroğlu ve Ada (2012), siber zorbalığı empatik eğilimin, cinsiyetin ve algılanan akademik başarının birlikte yordadığını; siber mağduriyeti ise empatik eğilimin ve haftalık internet kullanma süresinin açıkladığını, cinsiyetin ve algılanan akademik başarının siber mağduriyet üzerinde yordayıcı bir etkisinin bulunmadığı ortaya çıkarmıştır.

Dilber'in (2013) araştırmasında utanç/suçluluk ve intikam duygusunun siber zorbalığı, utanç ve intikam duygusunun ise siber mağduriyeti açıkladığı, suçluluk duygusunun da siber mağduriyeti açıklamadığı sonucu elde edilmiştir. Çetin, Eroğlu, Peker, Akbaba, Pepsoy (2012) ilişkisel-karşılıklı bağımlı benlik kurgusunun siber zorbalığı negatif, siber zorbalığın ise psikolojik uyumsuzluğu pozitif yönde yordadığı saptanmıştır.

Eroğlu, Çetin, Güler, Peker ve Pepsoy (2011) siber zorbalığa maruz kalan kızların erkeklere oranla daha çok boyun eğici bir tutum izlediklerini belirlemiştir. Peker, Eroğlu ve

Çitemel (2012) boyun eğici davranışların siber zorbalık ve siber mağduriyet ile ilişkili olduğunu ve boyun eğici davranışlar ile siber zorbalık arasındaki ilişkiye cinsiyetin tam aracılık ettiğini ortaya koymuştur. Buna karşın boyun eğici davranışlar ile siber mağduriyet arasındaki ilişkide ise cinsiyetin aracılık etkisi bulunmamıştır.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımının hızla bir şekilde artmasıyla birlikte, özellikle gençlerin arkadaşlık ilişkilerinde yeni düzenlemeler ve iletişim biçimleri görülmeye başlanmıştır. Bu yeni dönem ilişkilerinde teknolojik araçlarının başkalarına zarar verecek şekilde kullanıldığı araştırmacılar tarafından ortaya konmuştur. Ayrıca yazılı ve görsel basında iletişim araçlarının zararlı kullanımı sonucuyla ilgili haberlere de yer verildiği görülmektedir. Türkiye’de siber zorbalıkla ilgili araştırmalar incelendiğinde siber zorbalığın çocuklar ve gençler üzerindeki yaygınlığı ve farklı psikolojik kavramlarla olan ilişkisinin belirlenmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu çalışmalar arasında siber zorbalıkla başa çıkma davranışları belirlemeye yönelik bir çalışmanın olmadığı dikkat çekmektedir. Gençlerin bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanırken yaşadıkları sorunların önüne geçebilmesi için başa çıkma davranışlarının geliştirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bundan dolayı siber zorbalığı önlemeye yönelik çalışmalarda öğrencilerin kullandıkları başa çıkma davranışlarının belirlenmesinin önemli olacağı ön görülmektedir. Bu bakımdan çalışmanın amacı, ergenlerin siber zorbalıkla başa çıkma davranışlarının cinsiyete ve sınıf düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğini incelemektir.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Araştırma da, tarama modeli türlerinden genel tarama modelinde yürütülmüştür. Genel tarama modelleri, çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacıyla, evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup, örnek ya da örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir (Karasar, 2006). Bu araştırmada basit tesadüfi (seçkisiz) örnekleme türü kullanılmıştır. Bu örnekleme türünde evrene ait çerçevede yer alan tüm birimlerin örneklem için seçilme olasılıkları eşittir ve örnekleme seçilme durumu şansa bırakılmıştır (Ekiz, 2013; Karasar, 2006).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu, 2013-2014 eğitim-öğretim yılında Erzurum il merkezindeki 9., 10. ve 11. sınıflarda öğrenim gören 314 ortaöğretim öğrencilerinden elde edilmiştir. Örneklemi oluşturan öğrencilerin 164 (%52,22) tanesi kız ve 150 (%47,78) tanesi de erkektir. Araştırmaya katılan öğrencilerin %40,76'sı (n=128) 9. sınıf; %30,57'si (n=96) 10. sınıf; %28,66'sı (n=90) 11. sınıf öğrencisidir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından geliştirilen siber zorbalıkla başa çıkma anketi kullanılmıştır. Ankette, öğrencilerin kişisel bilgilerini (sosyo-demografik özellikleri) ve siber zorbalıkla başa çıkma davranışlarını ölçmeyi hedefleyen maddeler bulunmaktadır. Konuya ilişkin kaynak taraması yapıldıktan sonra oluşturulan ifadeler içinde uzmanların üzerinde anlaştıkları 40 maddelik Likert tipi ifadeyle ankete son şekli verilmiştir. Anket soruları 4'lü Likert türüne göre 1'den 4'e doğru puan üzerinden değerlendirilmiştir. Anket çaresizlik, yardım arama, teknik başa çıkma, mücadele, saldırganlık ve önleme alt boyutlarından oluşmaktadır.

Verilerin Analizi

Araştırma da verilerin analizinde cinsiyet için ilişkisiz örneklemeler için t-testi, öğrenim gördükleri sınıf için ANOVA testi yapılmıştır. Araştırmada tüm çözümlenmeler SPSS 20.0 paket programı aracılığıyla gerçekleştirilmiştir.

Bulgular

Öğrencilerin siber zorbalıkla başa çıkma davranışlarının cinsiyete göre değişimi için ilişkisiz örneklemeler için t testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Öğrencilerin siber zorbalıkla başa çıkma davranışlarının cinsiyete göre t testi analizi sonuçları

Siber Zorbalıkla Başa Çıkma Davranışları	Cinsiyet	N	\bar{X}	Ss	sd	t	p
Çaresizlik	Kız	164	12.68	2.90	312	.51	.609**
	Erkek	150	12.50	3.49			
Yardım Arama	Kız	164	21.23	5.66	312	5.11	.000*
	Erkek	150	17.85	6.08			
Teknik Başa Çıkma	Kız	164	19.76	4.27	312	4.70	.000*
	Erkek	150	17.42	4.58			
Mücadele	Kız	164	15.65	4.60	312	2.95	.003*
	Erkek	150	14.08	4.85			
Saldırganlık	Kız	164	11.12	4.47	312	-5.56	.000*
	Erkek	150	14.08	4.99			
Önleme	Kız	164	21.82	4.85	312	5.65	.000*
	Erkek	150	18.67	5.06			

*p<.05

**p>.05

Tablo 1 incelendiğinde öğrencilerin yardım arama (t=5.11), teknik başa çıkma (t=4.70), mücadele (t=2.95), saldırganlık (t= -5.56) ve önleme (t=5.65) başa çıkma davranışlarının cinsiyete göre anlamlı bir düzeyde farklılaştığı; çaresizlik (t=.51) başa çıkma davranışında ise cinsiyete göre anlamlı bir oranda farklılaşmadığı görülmektedir.

Araştırmaya katılan kız öğrencilerin yardım arama, teknik başa çıkma, mücadele ve önleme başa çıkma ortalama puanlarının erkek öğrencilere göre anlamlı bir düzeyde daha fazla olduğu gözlenmiştir. Erkek öğrencilerin ise saldırganlık başa çıkma ortalama puanlarının kız öğrencilere göre anlamlı bir oranda daha yüksek olduğu görülmüştür.

Öğrencilerin sınıf düzeylerine göre, siber zorbalık yaşadıklarında çaresizlik, yardım arama, teknik başa çıkma, mücadele, saldırganlık ve önleme başa çıkma davranışlarının aritmetik ortalaması ve standart sapma değerleri Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Öğrencilerin sınıf düzeylerine göre siber zorbalıkla başa çıkma davranışlarının aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri

Siber Zorbalıkla Başa				
Çıkma Davranışları	Sınıf	N	\bar{X}	Ss
Çaresizlik	9.sınıf	128	12.43	3.19
	10.sınıf	96	12.16	3.21
	11.sınıf	90	13.70	2.93
	Toplam	314	12.60	3.18
Yardım Arama	9.sınıf	128	20.03	6.32
	10.sınıf	96	19.22	5.86
	11.sınıf	90	19.25	5.76
	Toplam	314	19.64	6.10
Teknik Başa Çıkma	9.sınıf	128	18.74	4.65
	10.sınıf	96	18.36	4.60
	11.sınıf	90	18.86	4.26
	Toplam	314	18.67	4.56
Mücadele	9.sınıf	128	15.15	4.79
	10.sınıf	96	14.22	4.99
	11.sınıf	90	15.30	4.43
	Toplam	314	14.94	4.78
Saldırganlık	9.sınıf	128	12.08	4.87
	10.sınıf	96	12.30	4.81
	11.sınıf	90	13.98	5.05
	Toplam	314	12.50	4.93
Önleme	9.sınıf	128	20.91	5.29
	10.sınıf	96	19.96	4.99
	11.sınıf	90	19.30	4.98
	Toplam	314	20.37	5.18

Tablo 2’de öğrencilerin sınıf düzeylerine göre çaresizlik, yardım arama, teknik başa çıkma, mücadele, saldırganlık ve önleme başa çıkma davranışlarının ortalamalarının farklı olduğu görülmektedir. Araştırmada öğrencilerin siber zorbalıkla başa çıkma davranışlarının sınıf düzeylerine göre anlamlı bir fark olup olmadığına tek yönlü ANOVA testi ile bakılmıştır. Analiz sonucunda elde edilen veriler Tablo 3’de sunulmuştur.

Tablo 3. Öğrencilerin sınıf düzeylerine göre siber zorbalıkla başa çıkma davranışlarına ilişkin uygulanan tek yönlü varyans analizi sonuçları

Siber Zorbalıkla Başa Çıkma Davranışları						
Başa Çıkma Davranışları	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler		
				Ortalaması	F	p
Çaresizlik	Gruplar Arası	92.557	2	46.27	4.65	.010
	Gruplar İçi	3131.308	311	9.94		
	Toplam	3223.865	313			
Yardım Arama	Gruplar Arası	49.924	2	24.96	.67	.51
	Gruplar İçi	11760.998	311	37.33		
	Toplam	11810.921	313			
Teknik Başa Çıkma	Gruplar Arası	10.943	2	5.47	.26	.77
	Gruplar İçi	6593.044	311	20.93		
	Toplam	6603.987	313			
Mücadele	Gruplar Arası	56.637	2	28.31	1.23	.29
	Gruplar İçi	7209.454	311	22.88		
	Toplam	7266.091	313			
Saldırganlık	Gruplar Arası	165.155	2	82.57	3.44	.03
	Gruplar İçi	7546.345	311	23.95		
	Toplam	7711.500	313			
Önleme	Gruplar Arası	134.990	2	67.50	2.53	.08
	Gruplar İçi	8403.223	311	26.68		
	Toplam	8538.214	313			

Tablo 3'e bakıldığında öğrencilerin sınıf düzeylerine göre çaresizlik ($F(2,311)= 4.65$) ve saldırganlık ($F(2,311)= 3.44$) başa çıkma davranışları istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık ($p<.05$) gösterdiği bulunurken; diğer başa çıkma davranışlarının ise sınıf düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.

Bu farklılaşmanın kaynağını belirlemek için uygulanan Bonferroni Post Hoc Testi sonuçlarına göre, 9. ve 10. sınıftaki öğrencilerin çaresizlik başa çıkma davranışları 11. sınıf öğrencilerinden anlamlı bir düzeyde daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Bunun yanında 10. ve 11. sınıflar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı saptanmıştır. Araştırma sonucunda 11. sınıftaki öğrencilerin 9. sınıftaki öğrencilere göre saldırganlık başa çıkma davranışları anlamlı bir oranda daha fazla olduğu görülmüştür. Bunun yanında diğer sınıf düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur.

Sonuç ve Tartışma

Bu araştırmada ergenlerin siber zorbalıkla başa çıkma davranışlarının cinsiyete ve sınıf düzeyine göre farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Araştırmadan, kız öğrencilerin yardım arama, teknik başa çıkma, mücadele ve önleme başa çıkma ortalama puanlarının erkek öğrencilere göre anlamlı bir düzeyde daha fazla olduğu gözlenirken; erkek öğrencilerin ise saldırganlık başa çıkma ortalama puanlarının kız öğrencilere göre anlamlı bir oranda daha yüksek olduğu ortaya çıkarılmıştır. Çaresizlik alt boyutunda ise cinsiyete göre anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Yapılan araştırmalar incelendiğinde öğrencilerin siber zorbalık yaşadıklarında arkadaşlarından veya ailelerinden yardım alma davranışı gösterdiği (Arıcak ve diğer., 2008; Çetinkaya, 2010; Patchin ve Hinduja, 2006; Stys, 2004; Topçu, Erdur-Baker ve Çapa-Aydın, 2008) zorbayı bir daha yapmaması için uyarma, internet sitesine bir daha girmeme, zorba grubu/kişiyi site yöneticilerine şikâyet etme, yeni e-posta adresi açma, zorba kişiyi silme/engelleme gibi çözüm yolları kullandıkları belirlenmiştir (Çetinkaya, 2010). Dolayısıyla araştırma bulgusu alanyazındaki çalışmalarla benzer sonuçlar gösterdiği söylenebilir.

Kız öğrencilerin siber zorbalığa maruz kaldıklarında erkeklere oranla daha çok mücadele, önleme ve teknik başa çıkma yöntemlerini kullanmaları, siber zorbalığın bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanılarak meydana gelmesi sonucunda bu olumsuz davranıştan korunmak için tedbir almaları şeklinde değerlendirilebilir. Kız öğrencilerin siber zorbalığa uğradıklarında yardım arama başa çıkma davranışı göstermeleri ise arkadaşlarının desteğini hissetmesi ve aileleri hayat tecrübelerinden yararlanarak bu olumsuz durumla başa çıkmaya çalıştıkları şeklinde yorumlanabilir. Nitekim aileden algılanan sosyal desteğin siber mağduriyeti ve siber mağduriyetin arkadaştan algılanan sosyal desteği negatif yönde yordaması (Eroğlu ve Peker, 2011) bu sonucu desteklemektedir.

Çaresizlik alt boyutunda ise cinsiyete göre anlamlı bir farklılık görülmemesi, her iki cinsiyetinde siber zorbalığa maruz kaldığında başa çıkma yöntemi olarak yapılabilecek bir şey olmadığı veya zorbaya tepki verildiği takdirde daha fazla zarar görebileceği endişesi taşınmasından kaynaklanabileceği düşünülebilir.

Araştırmanın diğer bir sonucunda 9. ve 10. sınıftaki öğrencilerin çaresizlik başa çıkma davranışı, 11. sınıftaki öğrencilerine oranla anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu saptanmıştır. Araştırman elde edilen başka bir sonuçta, 11. sınıftaki öğrencilerin saldırganlık başa çıkma davranışı 9. sınıftaki öğrencilere göre anlamlı bir düzeyde daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Yardım arama, teknik başa çıkma, mücadele ve önleme başa çıkma boyutlarında ise sınıf düzeyine göre anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmüştür.

9. ve 10. sınıftaki öğrencilerin 11. sınıftaki öğrencilere göre çaresizlik başa çıkma davranışını göstermelerinin nedeni, öğrencilerin bilgi ve iletişim teknolojiler hakkındaki bilgilerinin ortaöğretimin başlangıcında az olması ve sınıf seviyesi artmasıyla bu teknolojiler hakkında daha çok bilgi edinmelerine bağlanabilir. Özellikle ortaöğretiminin ilk yıllarında bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanırken zararlı sonuçlarıyla karşılaşan gençler ne yapacaklarını bilememelerinden dolayı çaresizlik içinde bulunabilirler.

Alanyazın incelendiğinde sınıf seviyesi arttıkça siber zorbalığında arttığı vurgulanmıştır (Ayas ve Horzum, 2012; Kowalski ve Limber, 2007; Mark, 2009; Williams ve Guerra, 2007). Sınıf seviyesinin yükselmesiyle ergenlerin bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanma becerileri artmakta; bunun neticesinde de siber zorbalık davranışlarla karşılaşma durumu da olabilmektedir. Dolayısıyla bu olumsuz durumla karşılaşan gençler, siber

zorbalıkla baş edebilmek için çözümü saldırganca davranışlar göstermekte buldukları ifade edilebilir. Ayrıca bilgi ve iletişim araçlarıyla kurulan iletişimde yüz yüze görüşmelerdeki ses tonu, jest ve mimiklerin gösterilmesi için uygun olmaması, kimliği gizleme imkanının olması saldırganca tepkiler vermenin diğer bir nedeni olarak görülebilir (Bargh ve MacKenna, 2004; Peker ve Eroğlu, 2010; Topçu, 2008).

Yardım arama, teknik başa çıkma, mücadele ve önleme başa çıkma boyutlarının sınıf düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermemesi, öğrencilerin siber zorbalık yaşadıklarında bu başa çıkma davranışlarını benzer şekilde kullanmalarından kaynaklanmış olması gösterilebilir.

Araştırma sonucunda yardım arama, teknik başa çıkma, mücadele ve önleme başa çıkma boyutlarında kızların erkeklere göre, saldırganlık alt boyutunda ise erkek öğrencilerin kız öğrencilere oranla anlamlı bir düzeyde farklılaştığı bulunmuştur. Araştırma da çaresizlik başa çıkma davranışı ile cinsiyet arasında da anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Araştırmanın diğer bir sonucunda 9. ve 10. sınıftaki öğrencilerin çaresizlik başa çıkma davranışları 11. sınıftaki öğrencilerden anlamlı bir düzeyde farklılaştığı; 11.sınıftaki öğrencilerin 9.sınıftaki öğrencilere göre saldırganlık başa çıkma davranışları arasında anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir. Yardım arama, teknik başa çıkma, mücadele ve önleme başa çıkma boyutlarında ise sınıf düzeyine göre anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmüştür.

Araştırmanın örnekleminin sadece ortaöğretim öğrencileriyle oluşması çalışmanın önemli sınırlılığıdır. Gelecek araştırmalarda ortaöğretim öğrencileri dışındaki örneklem grupları üzerinde de çalışma tekrarlanması, araştırmayı daha güçlü kılacağı ve genellemenin daha geniş olacağı düşünülmektedir.

Gençlerin siber zorbalıkla başa çıkma davranışlar kazanabilmeleri için okul idaresine, psikolojik danışma servisine, sınıf rehber öğretmenlerine, öğrencilere ve velilere siber zorbalık hakkında bilgiler verilmesi gerekmektedir. Bu bilgilendirme çalışmalarında bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanırken sorumlu davranma, başkalarına saygılı olma, dürüst olma gibi etik anlayışa uygun bilgilerin olması siber zorbalığı önlemede faydalı olacağı düşünülmektedir. Bunun yanısıra okul psikolojik danışma servisi tarafından öğrencilere

siber zorbalık davranışları ile karşılaştıklarında nasıl baş edeceklerine dair bilinçlendirme ve farkındalık çalışmaları yapılabilir.

Kaynakça

- Aricak, O. T. (2009). Psychiatric symptomatology as a predictor of cyberbullying among university students. *Eurasian Journal of Educational Research*, 34, 167-184.
- Aricak, O. T., Siyahhan, S., Uzunhasanoglu, A., Saribeyoglu, S., Cıplak, S., Yılmaz, N. & Memmedov, C. (2008). Cyberbullying among Turkish adolescents. *Cyberpsychology & Behavior*, 11(3), 253-261.
- Ayas, T. (2011, Ekim). *Lise öğrencilerinin sanal zorba ve mağdur olma yaygınlığı*. 11. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi'nde sunulmuş bildiri. İzmir, Türkiye.
- Ayas, T. ve Horzum, M. B. (2012). İlköğretim öğrencilerinin sanal zorba ve mağdur olma durumu. *İlköğretim Online*, 11 (2), 369-380.
- Ayas, T. ve Horzum, M. B. (2010). Sanal zorba/kurban ölçek geliştirme çalışması. *Akademik Bakış Dergisi*, 19, 1-17.
- Bargh, J. A. & McKenna, K. Y. A. (2004). The internet and social life. *Annual Review of Psychology*, 55, 573-590.
- Batmaz, M. ve Ayas, T. (2013). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerin psikolojik belirtilere göre sanal zorbalık düzeylerinin yordanması. *Sakarya University Journal of Education*, 3(1), 43-53.
- Bayar, Y. (2010). *Okul sosyal iklimi ile geleneksel ve sanal zorbalık arasındaki ilişkiler: Genellenmiş ekran algısının aracı rolü*. Yayınlanmamış yüksek lisan tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Belsey, B. (2007). Cyberbullying: A realand growing threat. *ATA Magazine*, 88(1), 14-21.
- Camodeca, M. & Goossens, F. A. (2005). Children's opinions on effective strategies to cope with bullying: The Importance of Bullying Role and Perspective. *Educational Research*, 47, 93-105.
- Çelik, S, Atak, H. ve Erguzen, A. (2012). Kişilik özelliklerinin siber zorbalık üzerindeki etkisi. *Eurasian Journal of Educational Research (EJER)* 49, 129-150.
- Çetin, B., Eroğlu, Y., Peker, A., Akbaba, S. ve Pepsöy, S. (2012). Ergenlerde ilişkisel-karşılıklı bağımlı benlik kurgusu, siber zorbalık ve psikolojik uyumsuzluk arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(2), 637-653.
- Çetin, B., Peker, A. ve Eroğlu, Y. (2010). Kız öğrencilerde siber zorba ve kurban olmanın yordayıcıları olarak internet bağımlılığı ve yaşam doyumu. Keser, N., Baytekin, B. (Eds). *1.Uluslararası Kadın ve Sağlık Kongresi*, (ss.181-186). Sakarya.
- Çetin, B., Peker, A., Eroğlu, Y. ve Çitemel, N. (2011). Siber zorbalığın bir yordayıcısı olarak ilişkilerle ilgili bilişsel çarpıtmalar: Ergenler için bir ön çalışma. *International Online Journal of Educational Sciences*, 3(3), 1064-1080.
- Çetinkaya, B. (2010). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinde siber zorbalığın yaygınlığı*. Yayınlanmamış yüksek lisan tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Dehue, F., Bolman, C. & Völlink, T. (2008). Cyberbullying: Youngsters' experiences and parental perception. *CyberPsychology & Behavior*, 11(2), 217-223.

Ergenlerin Siber Zorbalıkla Başa Çıkma Davranışlarının Cinsiyet ve Sınıf Düzeyi Açısından İncelenmesi

- Dilmaç, B. (2009). Sanal zorbalığı yordayan psikolojik ihtiyaçlar: Lisans öğrencileri için bir ön çalışma. *Educational Sciences: Theory & Practice* 9(3), 1291-1325.
- Dilber, Y. (2013). *Ergenlerde görülen siber zorbalımağdur yaşantılarının utanç/suçluluk ve intikam duyguları çerçevesinde incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Ekiz, D. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Anı yayıncılık.
- Erdur-Baker, Ö. & Kavşut, F. (2007). A new face of peer bullying: Cyber bullying. *Journal of Euroasian Educational Research*, 28,31-42.
- Eroğlu, Y. (2011). *Koşullu öz-değer riskli internet davranışları ve siber zorbalık/mağduriyet arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Eroğlu, Y., Çetin, B., Güler, N., Peker, A. & Pepsoy, S. (2011). From cyber victimization to coping ways of stress: Gender as moderator. Chova, L.G.,Belenguer, D.M. & Martinez, A.L. (Eds.) *Proceedings of EDULEARN11 Conference* (pp. 2699-2707). Barcelona, Spain.
- Eroğlu, Y. ve Peker, A. (2011). Aileden ve arkadaştan algılanan sosyal destek ve siber mağduriyet: Yapısal eşitlik modeliyle bir inceleme. *Akademik Bakış Dergisi*, 27,1-20.
- Karasar, N. (2006). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Li, Q. (2006). Cyberbullying in schools: A research of gender differences. *School Psychology International*, 27, 157-170.
- Mark, L.K. (2009). *Student, educator, and parent perceptions of cyber bullying in three Hawai'i middle schools*. Unpublished thesis. University of Hawai'i Educational Psychology.
- Monks, C.P., Robinson, S. & Worlidge, P. (2012). The emergence of cyberbullying: A survey of primary school pupils' perceptions and experiences. *School Psychology International*, 33(5), 477-491
- Özdemir, M. ve Akar, F. (2011). Lise öğrencilerinin siber-zorbalığa ilişkin görüşlerinin bazı değişkenler bakımından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi (Educational Administration: Theory and Practice)*, 17(4), 605-626.
- Patchin, J.W. & Hinduja, S. (2006). Bullies move beyond the school yard: A preliminary look at cyber bullying. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 4(2), 148-169.
- Peker, A. ve Eroğlu, Y. (2010). Erkek öğrencilerde siber zorba ve kurban olmanın yordayıcısı olarak internet bağımlılığı. Sünbül, A.M. ve Şahin, İ. (Eds.) 4. *Uluslararası Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Sempozyumu Kitabı* (ss. 862-867). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Peker, A., Eroğlu Y. ve Çitemel, N. (2012). Boyun eğici davranışlar ile siber zorbalık ve siber mağduriyet arasındaki ilişkide cinsiyetin aracılığının incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 9 (1), 205-221.
- Peker, A., Eroğlu, Y. ve Ada, Ş. (2012). Ergenlerde siber zorbalığın ve mağduriyetin yordayıcılarının incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(2), 185-206.
- Piotrowski, C. (2012). From work place bullying to cyberbullying: The enigma of harassment in modern organizations. *Organization Development Journal*, 30(4), 43-52.

- Raskauskas, J. & Stoltz, A.D. (2007). Involvement in traditional and electronic bullying among adolescents. *Developmental Psychology, 43*, 564-575.
- Schenk, A. M. & Fremouw, W. J. (2012). Prevalence, psychological impact, and coping of cyberbully victims among college students. *Journal of School Violence, 11*, 21-37.
- Syts, Y. (2004). *Beyond the schoolyard: Examining electronic bullying among Canadian youth*. Unpublished Master Thesis, Carleton University, Ottawa, Ontario
- Şahin, M., Sarı, S.V., Özer, Ö. ve Er, S.H. (2010). Lise öğrencilerinin siber zorba davranışlarında bulunma ve maruz kalma durumlarına ilişkin görüşleri. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21*, 257-270.
- Topçu, Ç. (2008). *The relationship of cyber bullying to empathy, gender, traditional bullying, internet use and adult monitoring*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Topçu, Ç., Erdur-Baker, Ö. & Çapa-Aydın, Y. (2008). Examination of cyberbullying experiences among Turkish students from different school types. *CyberPsychology & Behavior, 11(6)*, 643-648.
- Türkoğlu, S. (2013). *Ergenlerin problemleri internet kullanımları ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Willard, N. (2007). *Cyberbullying and cyberthreats: Responding to the challenge of online social aggression, threats, and distress*. Illinois: Champaign Research Press.
- Williams, K.R. & Guerra, N.G. (2007). Prevalence and predictors of internet bullying. *Journal of Adolescent Health, 41*, 51-58.
- Wolak, J., Mitchell, K.J. & Finkelhor, D. (2007). Does online harassment constitute bullying? An exploration of online harassment by known peers and online-only contacts. *Journal of Adolescent Health, 41*, 51-58.
- Yaman, E. ve Peker, A. (2012). Ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyete ilişkin algıları. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(3)*, 819 -833.
- Ybarra, M. (2004). Linkages between depressive symptomatology and internet harassment among young regular internet users. *CyberPsychology & Behavior, 7(2)*, 247-257.